

УДК 338.1

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.14>**Дубинська О.С.**

кандидат економічних наук, доцент,
Донбаська державна машинобудівна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9699-107X>

Dubynska Olena

Donbass State Engineering Academy

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

DETERMINATION OF THE LEVEL OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY ON THE BASIS OF ANALYSIS OF THE FINANCIAL STATEMENTS OF THE ENTERPRISE

У статті досліджено теоретичні підходи до розуміння сутності поняття фінансово-економічної безпеки з метою окреслення основних напрямів оцінки цього поняття та розглянуто основні методики оцінки її рівня. Доведено, що в наявних методиках оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств не враховано зовнішні загрози, які є одними з основних чинників порушення безпеки підприємств. Розроблено та обґрунтовано власну методику оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств на основі аналізу фінансової звітності шляхом вивчення динаміки обсягів реалізації продукції, прибутковості, рентабельності та загальної ліквідності з урахуванням динаміки валютного курсу та інфляції, які виступають у ролі зовнішніх загроз. Запропоновано модель розрахунку інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки та його прогнозування.

Ключові слова: підприємства, фінансово-економічна безпека, рентабельність, фінансова стійкість, прибутковість, кризові явища.

В статье исследованы теоретические подходы к пониманию сущности финансово-экономической безопасности с целью отражения основных направлений оценки этого понятия и рассмотрены основные методики оценки ее уровня. Доказано, что в имеющихся методиках оценки уровня финансово-экономической безопасности предприятий не учтены внешние угрозы, которые являются одними из основных факторов нарушения безопасности предприятий. Разработана и обоснована собственная методика оценки уровня финансово-экономической безопасности предприятий на основе анализа финансовой отчетности путем изучения динамики объемов реализации продукции, прибыльности, рентабельности и общей ликвидности с учетом динамики валютного курса и инфляции, которые выступают в роли внешних угроз. Предложена модель расчета интегрального индикатора финансово-экономической безопасности и его прогнозирования.

Ключевые слова: предприятия, финансово-экономическая безопасность, рентабельность, финансовая устойчивость, прибыльность, кризисные явления.

The article investigates theoretical approaches to understanding the essence of financial and economic security and considers the main methods of assessing its level. Theoretical foundations of financial and economic security of enterprises are deepened. It is proposed to understand such a dynamic state of the enterprise, which is characterized by the ability to withstand possible external and internal threats to its economic and financial activities through a set of organizational and managerial measures environment. Which made it possible to emphasize that financial and economic security can not be a one-time or equilibrium phenomenon, because the development of the enterprise is a dynamic process, and achieving equilibrium involves achieving the ideal, which in real life is not possible. In order to reflect the degree of financial and economic security, a set of coefficients is proposed, which are calculated on the basis of financial statements. It is proved that the existing methods of assessing the level of financial and economic security of enterprises do not take into account external threats, which are one of the main factors in violating the security of enterprises. Developed and substantiated its own

methodology for assessing the level of financial and economic security of enterprises based on the analysis of financial statements of agricultural, industrial and wholesale enterprises by studying the dynamics of sales, profitability, profitability and overall liquidity, taking into account the dynamics of exchange rates and inflation. external threats. The model of calculation of the integrated indicator of financial and economic security and its forecasting is offered. It is substantiated that the level of financial and economic security of industrial enterprises was the lowest during the economic crisis of 2014–2017, and agricultural enterprises – the highest. To determine the level of financial and economic security as a dynamic state, an integrated indicator of financial and economic security of enterprises was built on the basis of mathematical modeling. The proposed methodology can be used by the management of any enterprise, provided the use of a complete set of data in its financial statements.

Key words: enterprises, financial and economic security, profitability, financial stability, profitability, crisis phenomena.

Постановка проблеми. Розвиток економіки України в останній період часу супроводжується неординарними обмежувальними заходами, які пов'язані з пандемією COVID-19. Карантинні обмеження, які були застосовані в Україні у березні-квітні 2020 р. та січні 2021 р. стали суттєвим негативним чинником впливу на діяльність підприємств більшості галузей економіки, окрім медичної галузі та галузі харчової промисловості.

Карантинні обмеження, зниження платоспроможного попиту на товари і послуги, зниження обсягів імпорту та експорту актуалізували проблематику дослідження фінансово-економічної безпеки підприємств усіх галузей економіки України з огляду на необхідність ужиття заходів щодо недопущення кризових явищ в економіці.

Загострюють проблеми фінансово-економічної безпеки підприємств України негативні ділові очкування, що пов'язанні з повзучою девальвацією національної валюти, зростанням комунальних платежів та зростанням державного боргу, надмірний розмір якого може призвести до посилення девальваційних та інфляційних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики фінансово-економічної безпеки та методів її діагностики присвятили свої праці багато вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: І.О. Бланк, З.С. Варналій, А.М. Вергун, І.В. Голіков, Г.Є. Дем'яненко, О.В. Іващенко, М.І. Камлик, В.І. Кириленко, О.В. Міщук, Я.І. Мулик, М.М. Савченко, І.О. Тарасенко та ін.

Формулювання цілей статті. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць та проведені провідними вченими-економістами дослідження щодо визначення сутності фінансово-економічної безпеки та її оцінки, актуальними та не розкритими залишаються питання формування методики оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства з урахуванням зовнішніх загроз. Метою статті поглиблення теоретичних аспектів оцінки фінансово-економічної безпеки за допомогою фінансової звітності та розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації існуючих методик такої оцінки.

Виклад основного матеріалу. Формування підходів до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств за допомогою фінансової звітності неможливе без визначення сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства», адже теоретичний конструкт цього поняття дасть змогу окреслити напрями оцінки.

Разом із тим зауважимо, що у сучасній фаховій науковій літературі з питань безпеки суб'єктів господарювання так і не сформовано єдиного підходу до розуміння сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства», адже залежно від мети досліджень науковцями сформульовано підходи до розуміння сутності таких понять, як «економічна безпека підприємства», «фінансова безпека підприємства» та «фінансово-економічна безпека підприємства». При цьому досить часто такі визначення є тотожними або не повністю розкривають суть досліджуваного поняття.

Аналізуючи наукову та спеціальну літературу з теми дослідження, зауважимо, що Академічний тлумачний словник української мови трактує безпеку як «стан, коли

кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [1]. Запропоноване у словнику визначення поняття «безпека», на нашу думку, не зовсім підходить до суб'єктів господарювання, оскільки їхня діяльність не є одномоментною, а всі господарські процеси відбуваються в динаміці, тому розуміння безпеки у цілому, а фінансово-економічної безпеки зокрема, вважаємо, не може виходити тільки з конкретного одномоментного стану.

У фаховій економічній літературі з питань безпеки науковці досить часто роблять акцент на дослідженні економічної безпеки як широкої категорії діяльності суб'єкта господарювання. Так, наприклад український дослідник В.І. Кириленко визначає економічну безпеку як процес досягнення такого рівноважного стану системи, за якого відсутні чинники, що створюють небезпеку її руйнування [11, с. 15]. У цьому визначенні автор акцентує увагу на рівноважному стані системи, однак виникає питання: а чи може бути система в постійній рівновазі? Очевидно, що ні, адже постійний вплив різноманітних внутрішніх і зовнішніх чинників досить швидко виводить систему чи діяльність будь-якого суб'єкта підприємництва з рівноваги. Рівновага, на нашу думку, є ідеалістичним одномоментним явищем, а тому акцент на рівноважному стані є не доцільним із погляду управління системою, організацією чи суб'єктом господарювання.

У цьому контексті досить раціональний підхід до визначення поняття економічної безпеки запропонував І. Голюков, який вважає, що економічна безпека – це динамічний складник економіки, що адаптується до вимог свого часу. Теперішній етап розвитку держави для забезпечення економічної безпеки вимагає урахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузі) в умовах появи негативних явищ із рисами невизначеності й ризику, що спричиняє відхилення стану економічної безпеки від запланованого [6, с. 310]. Ми погоджуємося з автором в тому, що категорія «безпека» чи «економічна безпека» пов'язана з динамікою, однак вважаємо, що безпека не може вважатися складовою частиною економіки чи будь-якої іншої системи або суб'єкта господарювання, адже складова частина – це одна зі структурних частин, наприклад, галузь економіки. На нашу думку, безпека – це динамічний стан або властивість системи протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

В економічній літературі існують підходи, які розуміють економічну безпеку як комплекс заходів щодо забезпечення стабільного розвитку підприємства через створення сприятливих умов, а також нейтралізації і ліквідації зовнішніх та внутрішніх загроз та розглядають економічну безпеку підприємства з погляду необхідності системного підходу до обґрунтування її змісту [7, с. 3]. На нашу думку, такий підхід характеризує економічну систему не як наукову категорію, а як систему управління економічною безпекою, адже акцент робиться на комплексі заходів щодо забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Досить широкий підхід до розуміння сутності економічної безпеки підприємства запропонував український учений З.С. Варналій, який визначає економічну безпеку підприємства як забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів. Це результат комплексу складників, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [8, с. 309]. На нашу думку, розглянутий підхід до розуміння сутності економічної безпеки ототожнює поняття «економічна безпека» з поняттям «безпека підприємства», тобто описує загальну безпеку суб'єкта господарювання, адже акцентує увагу на безпеці персоналу, майна та комерційних інтересів.

Загалом в економічній літературі економічну безпеку підприємства розуміють як широку категорію, яка включає у себе фінансову безпеку. Однак досить поширеними є підходи до розуміння сутності фінансової безпеки. Так, І.О. Бланк трактує фінансову безпеку з погляду кількісного й якісного детермінованого рівня фінансового стану підприємства, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру [2, с. 24]. Я.І. Мулик вважає, що фінансова безпека підприємства – це стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах [13, с. 197]. Тобто, розглядаючи фінансову безпеку підприємства, вчені акцентують увагу на фінансових інтересах і фінансових потоках, що на відміну від економічної безпеки, яка стосується всієї господарської діяльності, зосереджуються на вивченні фінансів підприємств.

Однак, на нашу думку, з погляду управління підприємством та формування стратегій його розвитку доцільніше використовувати категорію фінансово-економічної безпеки, під якою потрібно розуміти не сукупність окремих елементів економічної та фінансової безпеки, а цілісну категорію. Оскільки економічна і фінансова діяльність підприємства є взаємозалежними напрямками його функціонування, акцент на одному з них може призвести до кризових явищ у роботі підприємства. Окрім цього, потрібно розуміти, що економічна безпека підприємства на відміну від економічної безпеки держави відображає його господарську діяльність (виробництво, продаж, купівля складників тощо), а фінансова безпека стосується фінансових операцій та фінансових показників, які, з одного боку, є залежними від господарської діяльності, а з іншого – від макроекономічної кон'юнктури.

В економічній літературі присутні декілька підходів до визначення сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» однак, на нашу думку, вони не відображають основних характеристик цього поняття. Так наприклад, науковці А.М. Вергун, М.М. Савченко, І.О. Тарасенко вважають, що фінансово-економічна безпека підприємства – це такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування [4, с. 23]. Наведене визначення характеризує безпеку підприємства в комплексі, нехтуючи елементами господарської діяльності (економіки) та фінансів, на які мав би бути зроблений основний акцент. Дещо схоже визначення фінансово-економічної безпеки подає дослідниця О.В. Міщук, яка під фінансово-економічною безпекою підприємства розуміє стан захищеності його ресурсів, наявного виробничого та інтелектуального потенціалу від потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою інструментів, методів, важелів та системи інформаційно-аналітичного забезпечення [12, с. 5]. Наведене визначення, як і попереднє, включає у себе інтелектуальний потенціал, який виходить за рамки поняття економіки та фінансів і розширює поняття фінансово-економічної безпеки до поняття загальної безпеки підприємства.

Виходячи з викладеного вище, на нашу думку, фінансово-економічна безпека підприємства – це такий динамічний стан підприємства, який характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам щодо його господарської і фінансової діяльності за рахунок реалізації комплексу організаційних та управлінських заходів для забезпечення безперебійного та беззбиткового функціонування в умовах дестабілізуючого впливу навколишнього середовища.

Забезпечення безперервного і безбиткового функціонування підприємства неможливе без ефективної оцінки його фінансово-економічної безпеки. В економічній літературі із цього приводу запропоновано декілька методичних підходів.

Так, комплексний підхід до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки запропонував український дослідник О.В. Іващенко [9, с. 143–144]. Суть запропонованого підходу полягає в оцінці показників фінансово-економічної безпеки підприємства, які відображають основні напрями його діяльності та фінансово-економічного стану, а саме: показники прибутковості (рентабельності); показники ділової активності; показники фінансової стійкості; показники платоспроможності (ліквідності); показники майнового стану. Для відображення ступеня фінансово-економічної безпеки автором запропоновано комплекс коефіцієнтів, які розраховуються на основі фінансової звітності:

– $\pm E_c$ – нестача або надлишок власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних із господарською діяльністю підприємства, розраховують за формулою: $\pm E_c = E_c - Z$ (ф. № 1 (стр. 100 + 120 + 130)), (1) де E_c – власні оборотні кошти підприємства, тис грн;

– Z – запаси (виробничі запаси + незавершене виробництво + готова продукція), тис грн;

– $\pm E_t$ – нестача або надлишок власних оборотних коштів, а також середньо- та довгострокових кредитів, що розраховують за формулою:

– $\pm E_t = (E_c + K_t$ (ф. № 1 (стр. 480)) – Z , (2) де K_t – величина середньо- та довгострокових кредитів, тис грн;

– $\pm E_p$ – нестача або надлишок загального обсягу оборотних коштів (ураховуючи й короткострокові кредити), що розраховують за формулою:

$$- \pm E_p = (E_c + K_t \text{ (ф. № 1 (стр. 480))} + K_k \text{ (ф. № 1 (стр. 620)))} - Z, \quad (3)$$

де K_k – короткострокові кредити, тис грн.

Залежно від величини оцінюваних показників розрізняють п'ять сфер фінансової стійкості:

– абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека, коли підприємству достатньо власних коштів (джерел) для формування запасів і покриття витрат: $\pm E_c > 0$; $\pm E_t > 0$; $\pm E_p > 0$;

– нормальна фінансова стійкість і нормальний рівень безпеки, коли підприємство обходиться власними джерелами формування запасів і

покриття витрат: $\pm E_c < 0$; $\pm E_t < 0$; $\pm E_p \ll 0$;

– нестабільна фінансова стійкість і нестабільний рівень фінансової безпеки, коли підприємству недостатньо власних оборотних коштів, нестача яких компенсується середньо- та короткостроковими кредитами: $\pm E_c < 0$; $\pm E_t > 0$; $\pm E_p > 0$;

– критичний фінансовий стан та критичний рівень фінансової безпеки, коли підприємству недостатньо власних обігових коштів і воно залучає короткострокові кредити (крім середньо- та довгострокових): $\pm E_c < 0$; $\pm E_t < 0$; $\pm E_p > 0$;

– кризове фінансове становище та кризовий рівень фінансової безпеки, підприємству не вистачає ні власних, ні позикових коштів, і воно перебуває на стадії банкрутства: $\pm E_c < 0$; $\pm E_t < 0$; $\pm E_p < 0$.

Відзначимо ґрунтовність і комплексність запропонованої методики щодо оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства, однак зауважимо, що методика хоча й ґрунтується на фінансовій звітності підприємства, проте не дає змоги оцінити рівень його фінансово-економічної безпеки з урахуванням зовнішніх загроз, наприклад таких, як динаміка валютного курсу, динаміка інфляції. Зважаючи на специфіку національної економіки, яка характеризується високим рівнем імпортозалежності та негативними діловими очікуваннями, девальвація національної валюти та інфляція, на нашу думку, є ключовими загрозами фінансово-економічній безпеці підприємства, адже зниження

вартості національної валюти автоматично призводить до зниження купівельної спроможності населення, а отже, до падіння попиту на продукцію підприємства. Своєю чергою, падіння попиту призводить до зниження прибутку, а зростання цін – до збільшення витрат на комунальні послуги, перевезення, закупівлю сировини чи складників продукції. Із цих позицій методики, які засновані виключно на оцінці елементів фінансової звітності підприємств без урахування зовнішніх загроз, не можуть уважатися ефективними.

Окрім методики О.В. Іващенко щодо оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств, варто відзначити й методику Н. Бондарчук та Н. Гуменчук, яка заснована на коефіцієнтному аналізі фінансово-економічної безпеки підприємства за такими складниками, як: платоспроможність (коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт термінової ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності); фінансова стійкість (коефіцієнт автономії, коефіцієнт забезпеченості боргів, фінансовий важіль); ділова активність (оборотність активів, оборотність товарно-матеріальних запасів, середній термін оплати дебіторської заборгованості, середній термін оплати кредиторської заборгованості); прибутковість (чистий прибуток; рентабельність) [3]. А.М. Вергун, М.М. Савченко, І.О. Тарасенко також запропонували свою методику оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, яка заснована на розрахунку коефіцієнтів щодо формування запасів і витрат [4], однак жодна із цих методик не враховує зовнішніх загроз фінансово-економічній безпеці. Проте в економічній літературі з питань фінансово-економічної безпеки підприємств досить поширеними є теоретичні підходи, які акцентують увагу на загрозах безпеці підприємств. Так, наприклад, В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалько, А.С. Власков під загрозою розуміють такий розвиток подій, унаслідок яких збільшується можливість або з'являється вірогідність порушення нормального функціонування підприємства та заподіяння збитків [5, с. 93]. М.І. Камлик визначає загрози фінансово-економічній безпеці як потенційні або реальні умови, чинники чи дії фізичних та юридичних осіб, що порушують нормальний фінансово-економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності і здатні заподіяти великої шкоди аж до припинення його діяльності [10, с. 41]. Також загрозу розуміють як потенційну можливість завдання шкоди суб'єктам господарюючої діяльності з боку окремих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, тобто поява загрози визначає потенційні чинники економічних утрат для підприємства [14, с. 10].

Таким чином, урахування зовнішніх загроз має бути невід'ємним елементом оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств незалежно від методів її оцінки.

Окрім цього, на нашу думку, аналізуючи методики оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств на основі оцінки фінансової звітності, доцільно не допускати надмірної кількості коефіцієнтів, які, дублюючи один одного, не несуть великої користі для формування цілісного уявлення про рівень фінансово-економічної безпеки.

Отже, вважаємо за необхідне запропонувати власну методику оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств на основі оцінки фінансової звітності та з урахуванням зовнішніх загроз. Для цього виділимо основні показники, які, на нашу думку, найбільш удадо характеризують рівень фінансово-економічної безпеки підприємства: обсяг реалізованої продукції; чистий прибуток; рентабельність діяльності; загальна ліквідність; валютний курс гривні до долара США; індекс цін.

Важливо зауважити, що обсяг реалізації продукції необхідно враховувати для того, щоб оцінити господарську діяльність підприємства, адже динаміка обсягу реалізованої продукції свідчить про зміну попиту на продукцію, а також про можливості підприємства щодо її виробництва. Окрім цього, зазначимо, що виходячи зі специфіки національної економіки, числові дані підприємств доцільно конвертувати в іноземну валюту (дол. США), адже це дасть змогу нівелювати девальваційні ефекти та визначити реальний обсяг прибутку, активів і реалізації продукції.

Зважаючи на те, що в Україні відсутні будь-які законодавчі зобов'язання щодо обов'язкового публічного представлення фінансової звітності підприємств, оцінити рівень фінансової безпеки конкретного підприємства досить складно, будучи зовнішнім користувачем інформації. Отже, для наочної демонстрації запропонованої нами методики оцінки фінансово-економічної безпеки на основі фінансової звітності та з урахуванням зовнішніх загроз проведемо на основі аналізу даних Державної служби статистики щодо діяльності підприємств за трьома найбільшими галузями національної економіки: сільське господарство, промисловість, оптова торгівля. Результати згрупуємо в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка показників фінансово-економічної безпеки підприємств сільського господарства, промисловості та оптової торгівлі України в 2010–2019 рр.

с	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Обсяг реалізованої продукції, млрд дол. США</i>										
сільське, лісове та рибне господарство	12,59	15,93	20,35	20,16	18,00	16,59	15,80	17,08	19,30	21,52
промисловість	146,08	183,84	187,58	184,30	130,11	86,41	90,24	105,94	119,42	124,95
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	177,19	199,20	203,18	201,69	137,10	89,42	93,37	115,11	138,39	153,13
<i>Чистий прибуток, млрд дол. США</i>										
сільське, лісове та рибне господарство	2,16	3,18	3,35	1,87	1,81	4,71	3,55	2,59	2,61	3,61
промисловість	1,46	4,01	0,32	-0,52	-15,04	-8,62	-0,97	2,11	4,02	5,17
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,95	1,51	0,03	-1,66	-11,21	-4,04	-0,19	0,97	2,53	4,20
<i>Рентабельність діяльності, %</i>										
сільське, лісове та рибне господарство	16,30	18,04	15,55	7,99	8,92	29,54	24,74	15,97	13,72	16,12
промисловість	0,79	1,74	0,16	-0,26	-9,35	-7,66	-0,97	1,92	3,26	3,90
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,70	2,63	0,05	-3,60	-23,71	-13,47	-0,97	5,00	11,41	16,43
<i>Загальна ліквідність, %</i>										
сільське, лісове та рибне господарство	166,53	202,32	196,19	154,70	113,32	76,47	45,66	132,99	156,40	154,62
промисловість	110,75	105,85	110,53	100,68	78,87	72,02	71,94	73,46	87,59	87,45
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	102,45	105,03	109,28	105,41	97,26	97,88	100,22	102,63	102,63	103,92
Валютний курс гривні до долара США	7,94	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84	25,55	26,60	27,20	25,85
Індекс цін, %	9,40	8,00	0,60	-0,30	12,10	48,70	13,90	14,40	10,90	7,90

Джерело: розраховано автором за даними [15]

Дані табл. 1 свідчать про погіршення динаміки показників фінансово-економічної безпеки підприємств галузей сільського господарства, промисловості та оптової торгівлі в період кризи 2014–2017 рр., що є об'єктивним на тлі девальвації національної валюти та зростання інфляції.

Однак для визначення рівня фінансово-економічної безпеки як динамічного стану доцільно побудувати інтегральний індикатор фінансово-економічної безпеки підприємств на основі проведення математичного моделювання. Основою такого інтегрального показника буде багатofакторна кореляційно-регресійна модель (1):

$$Y = a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_7x_7, \quad (1)$$

де Y – значення інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки підприємств, x_i – нормалізована динаміка показників фінансово-економічної безпеки в середньому за рік, a_i – вага динаміки показника фінансово-економічної безпеки в інтегральному показнику. Ваги розраховано за формулою (2):

$$a_i = \frac{\sum_{i=1}^7 r_{ij}}{\sum_{i=1}^7 \sum_{j=1}^7 ij}, \quad (2)$$

де a_i – співвідношення суми коефіцієнтів парної кореляції показників фінансово-економічної безпеки та загальної суми коефіцієнтів за матрицею парної кореляції.

Матриця парної кореляції відображає кореляційний зв'язок усіх показників моделі і, таким чином, відображає вагу кожного показника в інтегральному індикаторі фінансово-економічної безпеки підприємства (табл. 2).

На основі отриманих розрахунків побудуємо динаміку індикатора фінансово-економічної безпеки підприємств сільського господарства, промисловості та оптової торгівлі (рис. 1). Як свідчать дані рис. 1, найвищий рівень фінансово-економічної безпеки спостерігається у підприємств сільського господарства, адже на досліджуваному проміжку часу індикатор жодного разу не отримував від'ємного значення. Найнижчий рівень фінансово-економічної безпеки спостерігався у підприємств промисловості.

Таблиця 2

Значення ваги показників в інтегральному індикаторі фінансово-економічної безпеки підприємств сільського господарства, промисловості та оптової торгівлі України

Показник	Умове позначення	Ваги показників		
		для підприємств сільського господарства	для підприємств промисловості	для підприємств оптової торгівлі
Обсяг реалізованої продукції, млрд дол. США	X_1	-0,1202	-1,7908	-0,1367
Чистий прибуток, млрд дол. США	X_2	0,6918	21,0088	0,7737
Рентабельність діяльності, %	X_3	0,4648	19,5996	0,7487
Загальна ліквідність, %	X_4	-0,7543	4,6879	0,3846
Валютний курс гривні до долара США	X_5	0,3481	-13,0442	-0,0420
Індекс цін, %	X_6	0,3699	-29,4613	-0,7282

Джерело: розраховано автором за даними [15]

Загалом динаміка індикатора фінансово-економічної безпеки для всіх груп підприємств показує зниження в період кризових явищ в економіці України у 2014–2017 рр.

Рис. 1. Динаміка інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки підприємств сільського господарства, промисловості та оптової торгівлі України у 2010–2019 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [15]

Запропонована нами методика розрахунку інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки може бути використана будь-яким підприємством для власних цілей, використовуючи дані власної фінансової звітності. Інтегральний індикатор фінансово-економічної безпеки підприємства є інформативнішим, аніж результати аналізу показників, що запропоновані в табл. 1, адже, наприклад, у підприємств промисловості у 2017 р. вже немає від'ємних показників рентабельності чи прибутковості, однак значення індикатора залишаються від'ємними, що свідчить про критичний рівень фінансово-економічної безпеки.

Розрахувавши інтегральний індикатор фінансово-економічної безпеки, підприємство може прогнозувати цей показник на декілька майбутніх періодів за допомогою простих дій у системі MS Excel. Для прикладу спрогнозуємо динаміку інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки для підприємств сільського господарства (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка інтегрального показника фінансово-економічної безпеки підприємств сільського господарства України та його прогноз на 2020–2022 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [15]

Висновки. Таким чином, підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що в економічній літературі запропоновано різноманітні методики оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств, які переважно ґрунтуються на коефіцієнтному аналізі фінансової звітності. Однак зауважимо, що в жодній із проаналізованих нами методик не враховано зовнішніх загроз фінансово-економічній безпеці підприємства, які досить часто є визначальними для його ефективного функціонування. Окрім того, у наявних методиках не враховано оцінки власне економічної діяльності, вираженням якої є обсяги реалізації продукції. Ураховуючи окреслені нами недоліки, у статті запропоновано вдосконалену методику оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств різних галузей економіки, що ґрунтується на побудові інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки з урахуванням динаміки валютного курсу та інфляції як зовнішніх загроз.

Перспективним напрямом у цій сфері є дослідження фінансово-економічної безпеки з погляду ризиків підприємницької діяльності, що розширить уявлення по загальній її рівень для тих чи інших підприємств.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия ; 2-е, изд., стер. Киев : Эльга, 2009. 776 с.
3. Бондарчук Н., Гуменчук Н. Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства та необхідність її забезпечення. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5409> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. *Економічні науки*. 2015. № 2. С. 23–26.
5. Гапоненко В.Ф., Безпалько А.А., Власков. А.С. Экономическая безопасность предприятия: подходы и принципы. Москва : Ось-89, 2006. 208 с.
6. Голіков І.В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека. *Проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 309–314.
7. Дем'яненко Г.Є. Економічна безпека торговельного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.05. Донецьк, 2003. 18 с.
8. Економічна безпека : навчальний посібник / за ред. З.С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
9. Іващенко О.В. Фінансово-економічна безпека підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18. Вип. 1(1). С. 142–145.
10. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
11. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 232 с.
12. Мішук О.В. Дослідження сутності фінансово-економічної безпеки підприємства та стратегія управління нею. *Управління фінансово-економічною безпекою*. 2015. № 1. С. 4–9.
13. Мулик Я.І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія «Економічні науки»*. 2013. Вип. 3(80). С. 195–207.
14. Основи економічної безпеки : підручник / О.М. Бандурка та ін. Харків : Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2021).

References:

1. Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language. Available at: <http://sum.in.ua> (accessed 05 February 2021).
2. Bkank I. A. (2009) *Upravlenie finansovoj bezopasnost'ju predpriyatija* [Enterprise financial security management]. Kyiv: Elga. (in Russian)

3. Bondarchuk N., Gumenchuk N. (2016) Sutnist finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva ta neobkhdnist yii zabezpechennia [The essence of financial and economic security of the enterprise and the need to ensure it]. *Efficient economy*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5409> (accessed 05 February 2021).
  4. Vergun A.M., Savchenko M.M., Tarasenko I.O. (2015) Diahnostyka rivnia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Diagnosis of the level of financial and economic security of the enterprise]. *Economic sciences*, no. 2, pp. 23–26.
  5. Gaponenko V.F., Bezpalko A.A., Vlaskov. A.S. (2006) Ekonomicheskaja bezopasnost predpriatija: podhody i principy [Economic security of the enterprise: approaches and principles]. Moscow: Axis-89. (in Russian)
  6. Golikov I.V. (2014) Sutnist ta evoliutsiia poniattia ekonomichna bezpeka [The essence and evolution of the concept of economic security]. *Problems of the economy*, no. 1, pp. 309–314.
  7. Demyanenko G.Ye. (2003) Ekonomichna bezpeka torhovelnoho pidpriemstva [Economic security of a commercial enterprise] (PhD Thesis), Donetsk.
  8. Varnalij Z.S. (2009) Ekonomichna bezpeka [Economic security]. Kyiv: Knowledge. (in Ukrainian)
  9. Ivashhenko O. V. (2013) Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Financial and economic security of the enterprise]. *Bulletin of Odessa National University. Economy*, vol. 18, no 1(1), pp. 142–145.
  10. Kamlyk M. I. (2005) Economic security of entrepreneurial activity. Economic and legal aspect [Economic security of business. Economic and legal aspect]. Kyiv: Attica. (in Ukrainian)
  11. Kyrylenko V.I. (2005) Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky [Investment component of economic security]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
  12. Mishhuk O.V. (2015) Doslidzhennia sutnosti finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva ta stratehiia upravlinnia neiu [Research of the essence of financial and economic security of the enterprise and strategy of its management]. *Financial and economic security management*, no. 1. pp. 4–9.
  13. Mulyk Ya.I. (2013) Sutnist poniattia «finansova bezpeka pidpriemstva»: systematyzatsiia naukovykh pohliadiv [The essence of the concept of "financial security of the enterprise": systematization of scientific views]. *Collection of scientific works of Vinnytsia National Agrarian University. Series: Economic Sciences*, vol. 3 (80), pp. 195–207.
  14. Bandurka O.M., Duxov V.Ye., Petrova K.Ya., Chervyakov I.M. (2003) Osnovy ekonomichnoi bezpeky [Fundamentals of economic security]. Kharkiv: National University of Internal Affairs. (in Ukrainian)
  15. Official site of the State Statistics Service. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 05 February 2021).
-